

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԳՐԱՐԱՅԻՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՎԱ ՀԱՍՄԻԿ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆԻ

ԼԻԶԻՆԳԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱԳՐԱՐԱՅԻՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ

**Ը.00.02 – “Տնտեսություն, նրա ոլորտների
տնտեսագիտություն և կառավարում”
մասնագիտությունը տնտեսագիտություն
թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման
ատենախոսություն**

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ – 2017

Ատենախոսություն թեման յառվել է Հայաստանի ազգային
ազրարային համալսարանում:

Գիտական ղեկավար՝

տնտեսագիտության դոկտոր,
պրոֆեսոր **ԷՂՈՒԱՐԴ ՍԵՐԳԵՅԻ
ՂԱԶԱՐՅԱՆ**

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝
դոկտոր,

տնտեսագիտության
պրոֆեսոր **ԱՇՈՏ ՀԱԿՈԲԻ
ԲՍՅԱԴՅԱՆ**
տնտեսագիտության թեկնածու
դոցենտ **ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՍԱՐԳՍԻ
ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ**

Առաջատար կազմակերպության ուն՝

**ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ
ՏԱՐԱՃԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ**

Արտնախոսության հրապարակային պաշտպանության ունը կայանալու է 2017 թվականի ապրիլի 4-ին, ժամը 16.00-ին՝ Հայաստանի ազգային ազրարային համալսարանում գործող ՀՀ ԲՈՅ-ի տնտեսագիտության 002 մասնագիտական խորհրդի նիստում:

Հասցեն՝ 0009, Երևան, Տերյան փող. 74

Արտնախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Հայաստանի ազգային ազրարային համալսարանի գիտական գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2017 թվականի մարտի 3-ին:

002 ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՐՏՈՒ ՂԱՐ, ԴՈՑԵՆՏ

Վ. Ս. ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Ծուկայակն հարաբերության ունեցող և սեփականության տարբեր ձևերի արմատավորումը, ձեռնարկատերերի հարաբերական անկախությունը՝ նոր խնդիրներ առաջադրեցին հանրապետության տնտեսագիտության առջև՝ կապված ազգային տնտեսության և նրա առանձին ճյուղերի ու ոլորտների արդյունավետության բարձրացման հետ: Հայաստանում իրականացվող տնտեսական բա-

րե փոխու մներ ի արդի փուլում առավել հրատապ է դարձել հիմնական կապիտալի նորացման և բարեփոխման, առաջավոր տեխնոլոգիաների ներդրման նպատակով միջոցների ներգրավումը:

Ֆինանսական միջոցների սղուծյան պայմաններում Յայաստանի Յանրապետությունում արտադրության վերազինումը կարող է իրականացվել ոչ միայն ավանդական տնտեսական մեխանիզմների կիրառմամբ, այլ նաև համաշխարհային տնտեսության մեջ լայնորեն օգտագործվող լիզինգի միջոցով: Լիզինգն արդյունավետ տնտեսական լծակներից է, որը կարող է ներգրավել միջոցներ, նպաստել արտադրության զարգացմանը, տնտեսության առանձին ճյուղերին հագեցնել կապիտալ, իրական աջակցություն ցուցաբերել փոքր և միջին ձեռներեցության, ապահովել կայուն եկամուտ առևտրային բանկերին, ինչի շնորհիվ երկրում կբարձրանա սոցիալ-տնտեսական ցուցանիշների մակարդակը, կնվազի գործազրկությանը, աղքատության չափը և այլն:

Միջազգային փորձը լիովին ապացուցել է, որ լիզինգն ունի լայն հնարավորություններ արտադրական կարողությունների վերազինման, արտադրության միջոցների նորացման, մրցունակ արտադրանքի թողարկման, հայրենական արտադրության վարկանիշի բարձրացման գործում: Սակայն ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ տնտեսավարող սուբյեկտների զգալի մասը ներդրումների համար ֆինանսական և տեխնիկական միջոցների խիստ կարիք ունեն, ինչը հնարավորություն է չի տալիս ձեռնարկություններին փոխարինել մաշված տեխնիկան և սարքավորումները նորերով:

Լիզինգը համարվում է ներդրումային գործընթացի կիրառման առաջադիմական մեթոդ, որը հնարավորություն է տալիս իրականացնել կապիտալ ներդրումներ արտադրության նյութատեխնիկական բազայի զարգացմանը և ընդլայնմանը, ինչպես նաև նպաստել շրջանառու միջոցների շրջանառելիության տևողությանն ու ոչ նորմատիվային պահուստների կրճատմանը, արտադրանքի իրացման գործընթացի արագացմանը և այլն: Ծուկայական տնտեսվարման արդի պայմաններում, հանրապետության շատ կազմակերպություններ և տնտեսություններ, հատկապես ագրարային ոլորտի, խնդիրներ ունեն նյութատեխնիկական մատակարարման, դրանց բարձրների հետ կապված հարցերի լուծման հետ, ինչը սեփական ռեսուրսների հաշվին լուծելը գրեթե անհնարին է:

Ժամանակակից տնտեսության զարգացումն անմիջապես կախված է գիտատեխնիկական առաջադիմության արդյունքների կիրառումից: Դրանց ներդրումն արտադրության մեջ նույնպես պահանջում է զգալի ֆինանսական միջոցներ: Ներկայումս Յայաստանի Յանրապետությունը պատկանում է անբարենպաստ ներդրումային դաշտում նեցող երկրների շարքին, ինչի համար պահանջվում է ավելի ճկուն և համակողմանի մոտեցում, ինչպես միջոցների ձեռք բերման, այնպես էլ դրանց արմատավորման հարցում: Այս իրավիճակում ամենաընդունելի և ամենաերաշխավորված մեթոդը համարվում է լիզինգը, որն արտադրողներին հնարավորություն է տալիս ձեռք բերել ու նոր սարքավորումներ և առաջադիմական տեխնոլոգիաներ առանց դրանց արժեքներին համապատասխան դրամական միջոցների առկայության:

Լիզիսգային գործունեության զարգացմանը խոչընդոտող գործունեներից են իրավական դաշտի անկատարությունը, երկրում տիրող ներդրումային անբարենպաստ վիճակը, կադրերի և որակյալ մասնագետների պակասը, պետական թուլյլ միջամտությունը, լիզիսգի միջազգային շուկային բնորոշ փորձի ոչ արդյունավետ կիրառությունը, ՀՀ վարկային կազմակերպություններում կառավարման արդյունավետության ցածր մակարդակը և այլն:

Հայաստանի ազգային տնտեսության և բանկային համակարգի համար լիզիսգը համեմատաբար նոր ֆինանսական գործիք է, որի կիրառության մասշտաբների ընդլայնման համար անհրաժեշտ է ապահովել համապատասխան պայմաններ, ստեղծել օրենսդրական հիմք, խթանել զարգացումը և ձեռնարկել միջոցառումներ հանրապետության ագրարային ոլորտում լիզիսգի համակողմանի ու շուտափուլյ թ ներդրմանը:

Նշված հիմնախնդիրների որոշ մասը հետազոտվել են հայրենական և օտարերկրյա տնտեսագետների կողմից, ստացվել են համապատասխան գիտագործնական արդյունքներ, սակայն ներանցում դեռևս առկա են չլուծված հարցեր՝ կապված տեխնիկայի և տեխնոլոգիաների նորացման ու արմատավորման հետ: Դա հատկապես վերաբերվում է ագրարային ոլորտին, որում նշված հարցերի լուծումը գտնվում է ավելի վատթար վիճակում, քան ազգային տնտեսության մյուս ճյուղերում են: Աշխատանքում քննարկված հիմնահարցերի զգալի մասը մեր հանրապետությունում չեն հետազոտվել ամբողջական և համակարգված ձևով, չեն կրկնում ուրիշների կողմից առանձին հարցերի շուրջ իրականացված ուսումնասիրությունները: Ուստի այս առումով էլ ատենախոսությունը նվիրված է հիմնախնդրի բացահայտմանը, տնտեսագիտական վերլուծությանը, գնահատմանը, համարժեք միջոցառումների և լուծումների մշակմանը՝ նպատակ ունենալով նպաստել լիզիսգի արմատավորմանը ՀՀ ագրարային ոլորտում:

Հետազոտության հիմնական նպատակն է լիզիսգային գործունեության վերլուծության հիման վրա բացահայտել ներդրումային այդ գործարքի առավելությունները, բացահայտել հանրապետության տնտեսությունում լիզիսգի առանձնահատկությունները, լիզիսգային շուկայի ձևավորման անհրաժեշտությունը գյուղատնտեսության զարգացման և գյուղացիական տնտեսությունների հիմնական միջոցների նորացման գործում:

Նշված նպատակից ելնելով առաջադրվում են հետևյալ խնդիրները.

- ուսումնասիրել լիզիսգի տնտեսական էությունը, լիզիսգային գործառնությունների աստիճանաբար զարգացումը, դրանց առանձնահատկությունները և բնորոշ գծերը;

- ներկայացնել և վերլուծել ՀՀ վարկային շուկայում լիզիսգային կազմակերպությունների մասնակիցների գործունեության շրջանակները,

- բացահայտել լիզիսգային կազմակերպությունների իրավական կարգավորման առանձնահատկությունները և ներկայացնել բարելավման ուղիները,

- վերլուծել լիզիսգի զարգացման նախադրյալները ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտում,

- բացահայտել լիզինգի արմատավորմանը խոչընդոտող գործոնները և դրա ընդլայնման ուղիները,

- բացահայտել հանրապետության ունեցած լիզինգային շուկայում իրավական դաշտի առկա բացթողումները, թերությունները և դրանց հիման վրա կատարել համապատասխան առաջարկություններ այդ դաշտի կատարելագործման ուղղությամբ:

Յետագոտության օբյեկտ և առարկան: Յետագոտության օբյեկտը ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտի տնտեսություններն ու լիզինգային կազմակերպություններն են, իսկ հետագոտության առարկան դրանց միջև առաջացող լիզինգային հարաբերություններն են՝ ուղղված լիզինգային շուկայի ձևավորմանը, արմատավորմանը և հետագա զարգացմանը:

Տեսլական, տեսալեռնական և տեղեկատվական հիմքերը: Առևտրատնտեսության տեսական և մեթոդական հիմքեր են հանդիսացել, լիզինգին վերաբերվող հայրենական ու արտասահմանյան հետագոտությունների գիտական աշխատանքները, ՀՀ Կենտրոնական բանկի կողմից ընդունված կանոնակարգը, իրավական ակտերը և բնագավառը կարգավորող նորմատիվ ակտերը:

Ուսումնասիրության ընթացքում կիրառվել են ինդուկցիայի և դեդուկցիայի, համեմատական և համակարգային վերլուծության, պրոգնոզային և նորմատիվային, վիճակագրական նյութերի խմբավորման, հեղինակի սեփական դիտարկումների համար մշակված մեթոդներն ու մոտեցումները: Աշխատանքում զետեղված տեսական դրույթները հիմնված են գիտական ուսումնասիրություններում տեղ գտած սահմանումների և բնութագրումների վրա, որոնք հիմք են հանդիսացել հետագոտության հիմնական սկզբունքների ձևավորման համար: Հաշվի են առնված նաև գյուղատնտեսության ոլորտի ու լիզինգային կազմակերպությունների մասնագետների կարծիքները, նրանց կողմից առաջ քաշված դրույթները և մոտեցումները:

Առևտրատնտեսության համար տեղեկատվական հիմք են ծառայել ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության տեղեկագրերի պաշտոնական տվյալները, ՀՀ գյուղատնտեսական նախարարության, ՀՀ Ֆինանսների նախարարության, ՀՀ Կենտրոնական բանկի կողմից հրատարակված տեղեկատվական նյութերը և հաշվետվությունները, ինչպես նաև առանձին առևտրային բանկերի ու լիզինգային կազմակերպությունների հաշվետվությունները:

Յետագոտության հիմնական գիտական նորույթը: Լիզինգային շուկայի վերլուծության փորձը Հայաստանում ամբողջովին դեռևս ուսումնասիրված չէ, առանձին հիմնախնդիրների վրա հայտնաբերված տնտեսագետների կողմից իրականացվել են որոշակի ուսումնասիրություններ, սակայն դրանք չեն կրում համակողմանի և ամբողջական վերլուծություն:

Աշխատանքում հանգամանալից հետագոտության են ենթարկել ազրարային ոլորտում լիզինգի արմատավորման հիմնախնդիրները և որոնց արդյունքում էլ ձևավորվել է հետևյալ գիտական նորույթը.

- ելնելով լիզինգի համաշխարհային շուկայի ուսումնասիրության արդյունքներից՝ հստակեցվել են ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտում լիզինգային գործարքների

կնքման, դրանց գծով վճարումների հաշվարկման մեթոդաբանական հարցերը և կիրառման հնարավորությունները,

- հիմնավորվել է գյուղատնտեսական տեխնիկայի արդիականացման ու օգտագործման արդյունավետության բարձրացման նպատակով կոոպերացիայի հենքով լիզինգային գործունեության աջակցության հիմնադրամի ստեղծման անհրաժեշտությունը,

- հիմնավորվել է լիզինգային հարաբերությունների հետագա զարգացման նպատակով միջբանկային լիզինգային ընկերությունների ստեղծման անհրաժեշտությունը, ինչը հնարավորություն կընձեռի լիզինգի գծով իրականացվող ծրագրերի հիման վրա կենտրոնացնելու ֆինանսական կապիտալը, նվազեցնելու ռիսկի աստիճանը, դիվերսիֆիկացնելու գործունեության ոլորտը և արդյունավետ համագործակցելու օտարերկրյա գործընկերների հետ՝ օգտագործելով լիզինգային գործարքների տարաբնույթ ձևեր:

- առաջարկվել է պետության կողմից լիզինգային գործարքների մասնակիցների միջև տնտեսական շահերի կարգավորման գործում իրականացնել անհրաժեշտ համարժեք քաղաքականություն՝ լիզինգային ընկերություններին և առևտրային բանկերին օրենսդրորեն հարկային և վարկային արտոնություններ տրամադրելու, ազատ մրցակցային դաշտ ձևավորելու և օտարերկրյա ներդրումներ ներգրավելու նպատակով:

Ատենախոսության արդյունքների տեսական և գործնական նշանակությունը:

Չունտ տեսական առումով հետազոտությունում փորձ է արված կոնկրետ հարցադրումների և հիմնավորումների միջոցով նպաստել լիզինգային գործարքների առավելությունների բացահայտմանն ու դրանց գծով հարաբերությունների տեսության զարգացմանը:

Ատենախոսությունում ներկայացված առաջարկությունները կարող են օգտագործվել վարկային ու լիզինգային գործունեությանը զբաղվող կազմակերպությունների, առևտրային բանկերի և այդ հիմնախնդրով հետաքրքրվող ֆիզիկական ու իրավաբանական անձանց կողմից: Հետազոտության արդյունքային դրույթները կարող են օգտակար լինել նաև պետական կառավարման մարմինների կողմից տնտեսական քաղաքականությունների մշակման, լիզինգային և ներդրումային հետազոտությունների կատարման, ինչպես նաև գիտական աշխատողների, ասպիրանտների, ուսանողների և այդ հիմնախնդրով զբաղվող մարդկանց համար:

Ուսումնասիրության արդյունքների փորձարկումը:

Ատենախոսության հիմնական դրույթներըն ու արդյունքները քննարկվել են Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարանի Ագրոպարենային համակարգի Էկոնոմիկայի, Ագրոբիզնեսի կազմակերպման և Ագրոբիզնեսի կառավարման ամբիոնների համատեղ նիստում:

Ատենախոսության հիմնական արդյունքները հրապարակվել են հեղինակի 5 գիտական հոդվածներում:

Ատենախոսության կառուցվածքը և ծավալը: Աշխատանքի կառուցվածքը որոշվում է հետազոտության տրամաբանությունից և խնդիրներով: Այն բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացություններից և օգտագործված գրա-

կանուլթյան ցանկից, շարադրված է 179 էջի վրա, ընդգրկում է 16 աղյուսակ և 9 գծապատկեր:

ԱՏԵՆԱԴՄՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածությունում հիմնավորված է թեմայի ընտրությունն ու արդիականությունը, հետազոտության նպատակը և խնդիրները, աշխատանքի տեսական, մեթոդաբանական ու տեղեկատվական հիմքերը, գիտական նորությունը, ձևակերպված է ստացված գիտական արդյունքների տեսական և գործնական նշանակությունը:

Աշխատանքի առաջին՝ “Գյուղատնտեսության ոլորտի հասկացությունը, նրա տեղն ու դերը ազգային տնտեսության համակարգում” գլխում բնութագրվում են Հայաստանի Հանրապետության ագրարային ոլորտի դրսևորման և բարեփոխումների իրականացման առանձնահատկությունները, որից հետո ներկայացվում է գյուղատնտեսության արդի վիճակի տնտեսական վերլուծությունը:

Հայաստանի Հանրապետության ագրոպարենային համակարգը ազգային տնտեսության առաջատար ոլորտներից է, որի առանցքային ճյուղը գյուղատնտեսական արտադրությունն է: Դրա համաչափ և կայուն զարգացմամբ է պայմանավորված գյուղական բնակչության կենսամակարդակի բարձրացումը, գյուղի սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի և իհարկե, ամբողջ երկրի հետագա զարգացումը:

Ագրոպարենային համակարգը միշտ էլ հանդիսացել է երկրի տնտեսության առաջատար ոլորտներից մեկը: Իսկ, երբ 1991 թվականից սկսած վարչահրամայական համակարգից աստիճանաբար անցում կատարվեց շուկայական տնտեսավարմանը, այդ ժամանակից սկսած իրականացվում են ոլորտի բարեփոխումները, որոնք վայրիվերումներով տալիս են որոշակի արդյունքներ:

Հայաստանի Հանրապետությունն անկախության հռչակումից հետո ընտրեց շուկայական հարաբերություններով կարգավորվող տնտեսական համակարգ, որը ներկայումս ընդգրկում է շուրջ 340 հազար գյուղացիական տնտեսություն, հազարից ավելի գյուղատնտեսական առևտրային կազմակերպություններ, գյուղատնտեսությանը սպասարկող գյուղատնտեսական մթերքների իրացման և վերամշակման ընկերություններ:

ՀՀ 915 համայնքներից 866-ը գյուղական է: Գյուղատնտեսությունում զբաղված է 379.0 հազ. մարդ, ընդհանուրի 35.3% (2015 թ.):

ՀՀ գյուղատնտեսությունն առանցքային տեղ է ունեցել երկրի ընդհանուր տնտեսության կառուցվածքում: 1991-1995 թվականներին Հայաստանի ագրոպարենային համակարգը միջին հաշվով երկրի համախառն ներքին արդյունքի (ՀՆԱ) մեջ ունեցել է 52, այդ թվում գյուղատնտեսությունը՝ 32.1 % տնտեսարար կշիռ: 1995-2001 թվականներին ԱՊՀ բաժինը միջին հաշվով երկրի ընդհանուր ՀՆԱ-ում կազմել է շուրջ 40%, որից 75% (ընդհանուր ՀՆԱ-ի 30%) պատկանում էր գուտ գյուղատնտեսությանը: 2002-2008 թվականներին, ինչպես ամբողջ հանրապետության տնտեսության իրական հատվածի, այնպես էլ գյուղատնտեսության համար արձանագրվել է որոշակի կայուն զարգացում: Այդ ժամանակահատվածում ԱՊՀ տնտեսարար կշիռը ՀՆԱ-ի մեջ կազմել է 27.7 %, որից գյուղատնտեսությանը՝ 20.8% (թեև այդ ժամանակահատվածում 2 տարի եղել է խիստ անբարենպաստ գյուղատնտեսական տարիներ՝ 2003-ին կապված երաշտի և 2006 թ-ին՝ ցրտահարության հետ):

Տարեցտարի նվազում էր գյուղատնտեսության տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում, բայց բացարձակ թվերով այն աճում էր: 2002թ. երկրի ՀՆԱ-ն կազմել է 1362.5 մլրդ. դրամ, որի մեջ գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի ծավալը՝ 377.6 մլրդ. դրամ, 2003թ. համապատասխանաբար՝ 1624.6 և 410.1 մլրդ. դրամ (25.2%) 2006թ.՝ 2657.1 և 555.9 մլրդ. դրամ (20.9%), 2007թ.՝ 313,4 և 547,1 մլրդ. դրամ (17.4%), 2008թ.՝ 3646.1 և 628.0 (17.2%): 2009թ.՝ 3141.7 և 552.1 (17.6%), 2010թ.՝ 3460.2 և 637.7 (18.4%), 2011թ.՝ 3776.4 և 795.0 (21.0%)¹, 2012թ.՝ 3997.6 և 841.5 (21%), 2013թ.՝ 919.1 (21.5%), 2014թ.՝ 4843.2 և 993.5 (20.5%), 2015թ.՝ 5032 և 1001.2 (19.9%): Դա բացատրվում է նրանով, որ վերլուծության ենթակա ժամանակահատվածում հանրապետության տնտեսության մյուս ճյուղերը զարգացել են ավելի քարձր տեմպերով, քան գյուղատնտեսական արտադրությանը: Այս միտումը հետագայում նույնպես կշարունակվի: Դրահամար էլ ՀՀ գյուղատնտեսության և գյուղի զարգացման 2012-2025 թթ. զարգացման ծրագրով նախատեսված է, որ 2017թ. գյուղատնտեսությունում ստեղծված առավելագույն արժեքը կկազմի 1159.8 մլրդ. դրամ (երկրի ՀՆԱ-ի 17.3%), 2021թ. համապատասխանաբար 1556 մլրդ. դրամ (15.7%), իսկ 2025թ.՝ 2068.9 մլրդ. դրամ (14.0%): Օրինակ, 2007թ.՝ 2006թ. նկատմամբ, ընդհանուր աճը կազմել է 113.7%, իսկ գյուղատնտեսությունը՝ 109.6%, 2008թ. նախորդ տարվա համեմատ՝ համապատասխանաբար 115.8 և 99.1 %:

Հանրապետության գյուղատնտեսության հետագա զարգացումն ունի ավելի շատ ինտենսիվ զարգացման հնարավորություն, նրա բնական (հողային, ջրային) ռեսուրսները խիստ սահնանափակ են, ի տարբերություն նյութական արտադրության մյուս ոլորտների (արդյունաբերություն, շինարարություն), որոնք դեռևս կարող են զարգանալ և էքստենսիվ և ինտենսիվ ճանապարհներով: Թեև չի կարելի ժխտել, որ կան զգալի ռեզերվներ՝ լքված հողերի վերականգնման, բուսաբուծության արտադրության կառուցվածքի բարելավման, ցանքաշրջանառության կատարելագործման, նոր սորտերի և տոհմա-ցեղերի արմատավորման և միջարքայլ ուղղություններով:

Շուկայական տնտեսավարման անցման հետևանքով զգալի փոփոխությունների ենթարկվեց գյուղատնտեսության ճյուղային կառուցվածքը: Այսպես, եթե 1990 թվականին ՀՀ գյուղատնտեսության ընդհանուր կառուցվածքում բուսաբուծության տեսակարար կշիռը կազմում էր 49.4, իսկ անասնաբուծությանը՝ 50.6 %, ապա 2005 թվականին այն համապատասխանաբար կազմում էր 58.4 և 41.6, 2008 թվականին՝ 63.9 և 36.1, 2010 թվականին՝ 61.6 և 38.4%, 2011 թվականին՝ 58.5 և 41.5%², 2013 թվականին 62.3 և 37.7%, 2014 թվականին՝ 61.0 և 39.0%, 2015 թվականին՝ 60.5 և 39.5%: Ավելացնենք, որ 2005 թվականից, համաձայն ԵԳՀԴ դասակարգման, գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքը ներառում է նաև որսորդության և անտառային տնտեսության ցուցանիշները³:

Հանրապետության գյուղատնտեսության արդյունավետության բարձրացման հիմնական գրավականը, թե բուսաբուծության և թե անասնաբուծության ոլորտներում, հանդիսանում է արտադրության գործընթացի մեքենայացումը և տեխնիկական հագեցվածության աստիճանի բարձրացումը: Խորհրդային

¹ Հայաստանի վիճակագրական տարեգրքեր, 2007 թվական - էջ 207, 274; 2008 թվական - էջ 210, 275; 2012. - էջ 227, 291, 2016. էջ 247, Գյուղատնտեսությունը ՀՀ-ում 2011-2015. Եր.2016, էջ 113

² Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2012. - էջ 291, 2013. - էջ 227, 297, 2014.- էջ 293, 2015 էջ 223, 290

³ Պարենային ապահովություն և աղքատություն, 2007 թ. հունվար-դեկտեմբեր, Եր., 2008. - էջ 9

Ժամանակաշրջանում գյուղատնտեսության նյութատեխնիկական մատակարարումն իրականացվում էր հատուկ կառույցի՝ ԽՍՀՄ Պետմատի և հանրապետությունների նյութատեխնիկական մատակարարումների կոմիտեների կողմից: Այդ գործընթացը վերահսկվում էր համապատասխան նախարարությունների և պետական պահանջարկի կոմիտեի կողմից: Գյուղատնտեսության մեքենատրակտորային պարկը համալրվում էր տվյալ ժամանակաշրջանի առաջավոր տեխնիկայով և մեքենաներով:

Առյուսակ 1-ում բերվում են ՀՀ գյուղատնտեսական տեխնիկայի առկա քանակը և սարքինություն մակարդակն 2015 թ. հունվարի 1-ի դրությամբ:

Բարեփոխումների ընթացքում իրականացված սեփականաշնորհման ժամանակ գյուղատնտեսության համարյա ամբողջ տեխնիկան իրական արժեքից շատ ցածր գներով վաճառվեց մեխանիզատորներին: Ըստ էության դա գյուղատնտեսական տեխնիկայի լուծարման առաջին հարվածն էր, որը հետագայում բարդությունների առջև կանգնեցրեց գյուղացիներին, որոնք նորից դիմեցին պարզունակ աշխատանքային գործիքներին՝ կրճատելով արտադրության ծավալները և բարձրացնելով արտադրանքի ինքնարժեքը: Սկզբնական փուլում փորձ կատարվեց նախկին «Հայ ագրոսերվիսի» տեղական միավորումների բազայի վրա ստեղծել մեքենատրակտորային կայաններ: Սակայն դա չարդարացրեց սպասելիքները կառավարման և ծառայությունների բարձր սակագների պատճառով, դրանք չկարողացան մրցակցել մասնավորների հետ:

Առյուսակ 1

Գյուղատնտեսական տեխնիկայի առկա յուրյունը (հատ) և սարքինություն մակարդակը ՀՀ-ում 2015 թվականի հունվարի 1-ի դրությամբ, (%-ով)⁴

	Առկա քանակ	Սարքինություն մակարդակը (%)
Տրակտորներ	15115	79.2
Բեռնատար մեքենաներ	15212	75.9
Հացահատիկյափն կոմբայներ	1355	73.8
Տրակտորային կցասայլեր	6142	87.0
Տրակտորային խոտհնձիչներ	2080	85.9
Կերակավաք կոմբայներ	407	70.9
Հատիկագտիչ մեքենաներ	423	84.3
Տրակտորային շարքացաններ	1857	86.5
Տրակտորային գութաններ	3949	89.9
Կուլտիվատորներ	2289	85.9

Հանրապետության գյուղատնտեսական տեխնիկան սարքինություն աստիճանով գտնվում է ցածր մակարդակի վրա: Սա-

⁴ Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2016. - Էջ 296, Գյուղատնտեսությունը ՀՀ-ում 2011-2015. Եր.2016, Էջ 124-132

կայն տնտեսավարման ներկա փուլում գյուղացիական տնտեսությունների ցածր վճարունակությունը և կոռուպցիայի զարգացման դանդաղ տեմպերը սահմանափակում են նոր տեխնիկա գնելու հնարավորությունները, ինչի պատճառով էլ գյուղացիական տեխնիկայի պարկը ոչ թե համալրվում է, այլ քանակապես նվազում է:

Արտադրության երկրորդ փուլում՝ «Լիզինգի տնտեսական նշանակությունը արտադրության ինտենսիվացման գործում»

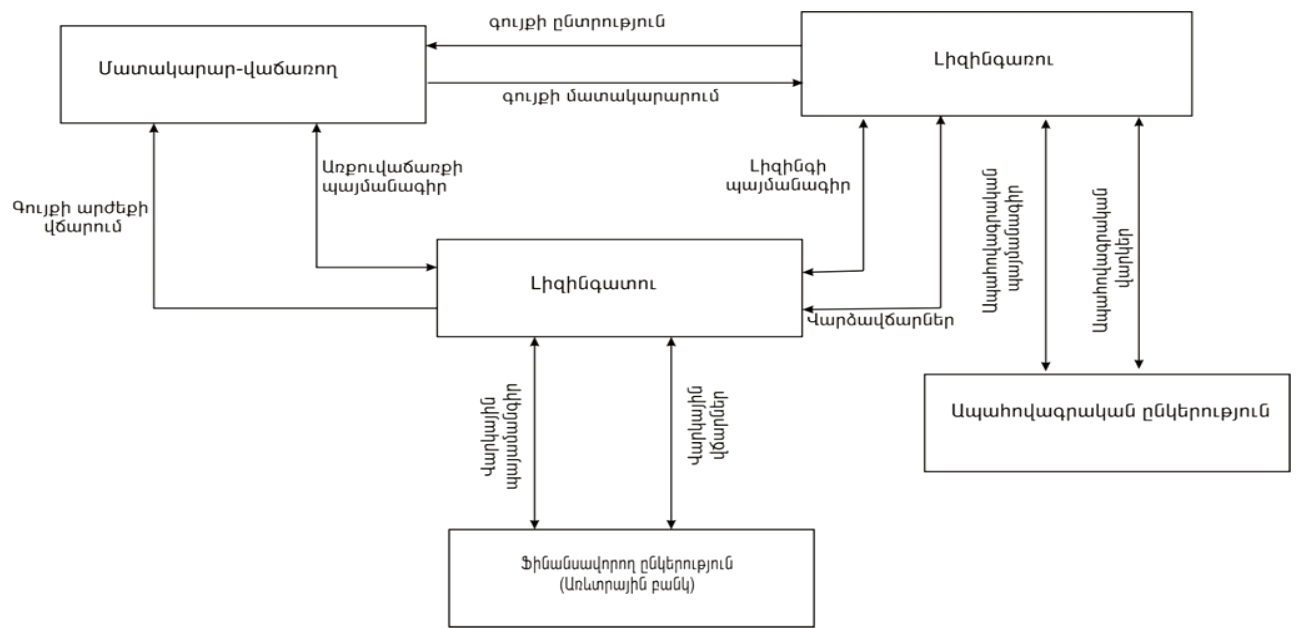
վերնագրով, համակողմանի վերլուծության են ենթարկվում Լիզինգի պատմական զարգացման էվոլյուցիան և էությունը, Լիզինգային գործունեության ձևերն ու դասակարգման չափանիշները: Գլուխը ամփոփվում է Լիզինգի կիրառման միջազգային փորձի վերլուծականով:

Շուկայական տնտեսավարման արդի փուլում գիտատեխնիկական հեղափոխության ազդեցության ներքո տեղի է ունենում արտադրության ինտենսիվության գործընթաց՝ կապված նոր տեխնիկայի կիրառման և առաջավոր տեխնոլոգիաների ներդրման հետ, որոնք պայմանավորում են ցանկացած ձեռնարկության, ֆիրմայի տեղը տվյալ շուկայում, ինչի համար էլ այդ տնտեսավարող սուբյեկտները ձգտում են այս կամ այն ճանապարհով նորացնել, արդիականացնել սարքավորումները, հիմնական կապիտալը, այլապես շուկան իր «դաժան» օրենքներով (սանիտարական գործառույթով) դրանց դուրս կմղի այդ ոլորտից, տեղը զիջելով առավել մրցունակ արտադրանք թողարկողներին, որոնք տվյալ պահին չեն վախճնում ձևավորված մրցակցային հարաբերություններից: Նոր տեխնիկայի կիրառման, սարքավորումների օգտագործման արդյունավետության բարձրացման բնագավառի տնտեսական գործունեության վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ այստեղ վճարային դեր կարող է խաղալ Լիզինգը՝ որպես ներդրումների իրականացման փորձված և հուսալի միջոցի:

Ներկայումս Լիզինգը համարվում է ամենատարածված և շահավետ բիզնեսի ձևերից մեկը: Եվրոպական երկրներում ներդրումների զգալի մասը կատարվում է Լիզինգի միջոցով: Վերջին 20 տարիների ընթացքում Լիզինգային գործարքների ծավալն աճել է շուրջ 10 անգամ: Լիզինգը հանդիսանալով ներդրումային գործունեության անբաժանելի տարրը, նպաստում է արտադրության աշխուժացմանը և զարգացմանը, տնտեսության ճգնաժամային երևույթների հաղթահարմանը: Ֆինանսական ռեսուրսների պակասուրդի պայմաններում, Լիզինգը հնարավորություն է տալիս բարձրացնել արտադրանքի մրցունակությունը, ապահովելու ներդրումների կառուցվածքի խնդիրները և վերլուծումը:

Լիզինգը՝ գույքային, վարձակալական, վարկային, ներդրումային, սեփականատիրական և ձեռնարկատիրական հարաբերությունների արանձնահատուկ համակարգ է, որը կիրառական դրսևորում է ստանում Լիզինգային գործարքի միջոցով: Իր հերթին Լիզինգային գործարքն իրենից ներկայացնում է պայմանագրերի ամբողջականություն, որն անհրաժեշտ է Լիզինգատուի, Լիզինգի առարկայի վաճառող-մատակարարի և Լիզինգառուի, ինչպես նաև ֆինանսավորվող ընկերության (առևտրային բանկ) ու ապահովագրական ընկերության միջև Լիզինգային պայմանագրի իրականացման հա-

մար: Լիզինգային գործարքը գծապատկերի ձևով ներկայացվում է հետևյալ կերպ:

Գծապատկեր 1. Լիզինգային գործարքի կառուցվածքը:

Լիզինգի՝ որպես տնտեսական կառուցողի յուրահատկությունը կայանում է նրանում, որ տնտեսական հարաբերությունների համակարգում Լիզինգային սուբյեկտների գործարքների ընթացքում տեղի է ունենում կապիտալ-սեփականության և կապիտալ-գործառնային գործընթացների տարանջատում: Գույքային հարաբերությունների տեսանկյունից Լիզինգային գործարքը բաղկացած է երկու փոխկապակցված բաղադրիչներից՝ հարաբերությունն առուվաճառք և գույքի ժամանակավոր օգտագործման հետ կապված հարաբերությունն:

Այսպիսով, Լիզինգը գույքային և տնտեսական հարաբերությունների համալիր է. որի դեպքում մեկ կազմակերպություն (օգտագործող) դիմում է ուրիշ կազմակերպությանը (Լիզինգային ընկերությանը) խնդրանքով ձեռք բերել անհրաժեշտ գույք և փոխանցել նրան ժամանակավոր օգտագործման:

Լիզինգի էության դրսևորման բազմառեսակայնությունը, նրավերաբերյալ տեսակների բազմաբանակությունը, կիրառման ոլորտի շրջանակների հսկայական չափերը և մյուս հատկանիշներն ինքստիսքյան ցույց են տալիս, որ Լիզինգը չի կարող լինել միատեսակ, սահմանափակ ձևով՝ ունենալով գործունեության նեղ շրջանակներ, այլ դա մի յուրահատուկ տնտեսական կառուցողի է, որը ներկայանում է բազմաթիվ ձևերով, տեսակներով ու ենթաձևերով:

Պատմականորեն Լիզինգային գործունեության զարգացումը հանգեցրել է Լիզինգի տարբեր ձևերի ու պայմանների առաջացմանը, որոնք առաջին հերթին բաժանվում են երկու հիմնական ձևի՝ ֆինանսական (կապիտալ) Լիզինգ և գործառնական (սերվիսային) Լիզինգ:

Ֆինանսական Լիզինգը երկարաժամկետ համաձայնագիր է, որը նախատեսում է դրա գործողության ժամանակաշրջանի ընթացքում վճարել սարքավորման իրական արժեքը կամ դրամեծ մասը, ինչպես

նաև վարձառուի շահույթը: Նման համաձայնագրի գործողության ժամկետը լրանալիս հնարավոր են սարքավորումների գնում վարձակալի կողմից մնացորդային արժեքով (սեփականության իրավունքն անցնում է նոր տիրոջը), վարձակալության օբյեկտի վերադարձ վարձատուին, ժամկետի երկարացում՝ նոր համաձայնագրի կնքմամբ⁵:

Գործառնական լիզինգը ընթացիկ վարձակալության մասին համաձայնագիր է, որի գործողության ժամկետը փոքր է սարքավորման ամորտիզացիոն ժամանակահատվածից՝ պայմանագրով նախատեսված վարձակալման վճարումը ամբողջությամբ չի ծածկում ակտիվի արժեքը, ինչն անհրաժեշտություն է առաջացնում այն լիզինգով հանձնել մի քանի անգամ⁶:

Արտասահմանյան երկրների փորձը վկայում է, որ լիզինգի ընդլայնման գործում առավել չափով կարևորվում է ոչ թե օրենսդրական բազան, այլ երկրի մակրոտնտեսական վիճակը և պետության աջակցության ներդրումային գործունեությունը, այդ թվում նաև լիզինգին: Նման բարենպաստ պայմաններ ունեն հատկապես ԱՄՆ-ը, Գերմանիան, Մեծ Բրիտանիան: Այսպես, Մեծ Բրիտանիայում լիզինգի զարգացումը պայմանավորված էր հարկային արտոնյալ համակարգի ներդրման հետ: Ձեռնարկությունները կարող էին արտադրման առաջին տարում ներդրումների ողջ արժեքը դուրս գրել հարկվող շահույթից:

Ատենախոսության երրորդ՝ Լիզինգի կազմակերպումը 33 գլուղատնտեսությունում և նրա արդյունավետության բարձրացման ուղիները Գլխում վերլուծության են ենթարկվում 3 այսատանում լիզինգի ինստիտուտը և նրա ձևավորման ու զարգացման բնորոշ գծերը, լիզինգային գործունեության կազմակերպական-իրավական ապահովման անհրաժեշտությունը 3 անրապետության գլուղատնտեսության բնագավառում, ինչպես նաև ներկայացվում են լիզինգի պետական կարգավորման հիմնախնդիրները և դրանց լուծման ուղենիշների հետ կապված հարցերը:

Լիզինգը որպես տնտեսության զարգացման ու հիմնական կապիտալի վերականգնման ու թարմացման կարևոր միջոցի, էական նշանակություն ունի 3 այսատանի համար, երբ ձեռնարկությունները, ֆիրմաները և նյութական արտադրության առանձին ճյուղեր (մասնավորապես 33 գլուղատնտեսության ոլորտը), իրենց երբեմնի տնտեսական ներուժը վերականգնելու և շուկայում կայուն դիրք գրավելու համար պետք է հայթայթեն ֆինանսական ռեսուրսներ, իրականացնեն ներդրումներ, ձեռք բերեն նոր տեխնիկա ու առաջավոր տեխնոլոգիա, բարձրացնեն արտադրանքի մրցունակությունը, այլապես շուկան դրանց անողոքաբար դուրս կմղի այդ ոլորտից:

Շուկայական տնտեսավարման անցնելուց հետո, մի շարք օբյեկտիվ ու սուբյեկտիվ պատճառներով, 3 այսատանի 3 անրապետության ձեռնարկությունների ու կազմակերպությունների բացարձակ գերակշիռ մասը հայտնվեց

⁵ Կիրակոսյան Գ., Ղուլջյան Զ., Տիգրանյան Ի., Տնտեսագիտական բացատրական բառարան: Եր., 1999. - էջ 176

⁶ Tom Dark Leasing Finance. – London: Euromoney Books, 1990, p.12

Ֆինանսատնտեսական վատ վիճակում, որոնք չեն կարողանում ձեռք բերել առաջավոր տեխնիկա և տեխնոլոգիա, արդիականացնել արտադրությունը և իրականացնել նորմալ վերարտադրություն: Վերջին անգամ հանրապետության արտադրության ոլորտի տեխնիկական վիճակի հետազոտությունն է կատարվել ՀՀ ԱՎԾ-ի կողմից 2004 թվականին: Պարզվել է, որ արդյունաբերության ճյուղի հիմնական միջոցների ընդհանուր մաշվածությունը կազմում է 63,4 տոկոս, իսկ առանձին ենթաճյուղերում՝ 70.1-71.6 տոկոս⁷: Դա հստակ ձևով փաստում է, որ արտադրության տեխնիկական վերազինումը և առաջավոր տեխնոլոգիաների ներդրումը հանդիսանում է հանրապետության առջև ծառայած առաջնային հիմնախնդիրներից մեկը, ինչի լուծումը պահանջում է զգալի ֆինանսական միջոցներ, որոնք սեփական միջոցներով ու սովորական վարկերի ձևով գրեթե անհասանելի են տնտեսավարող շատ սուբյեկտների համար:

Ներկայումս ՀՀ ագրարային ոլորտում գյուղացիական տնտեսությունների և գյուղատնտեսական ձեռնարկությունների համար համեմատաբար դժվար է գնել անհրաժեշտ տեխնիկա և սարքավորումներ, ինչը հիմնավորվում է դրանց ձեռք բերման և պահպանման համար միանվազ ծախսերի իրականացման անհրաժեշտության հետ: Այս դեպքում կարելի է կիրառել կոոպերացիայի հենքով լիզինգը⁸, որը հնարավորություն կտա ցածր եկամտաբերությամբ տնտեսություններին, միավորելով իրենց ֆինանսական միջոցները և, անհրաժեշտության դեպքում օգտագործելով վարկային ռեսուրսներ, լիզինգի միջոցով ձեռք բերել անհրաժեշտ տեխնիկան, գույքը, հետագայում սեփականացնել ու կամ վերադարձնել ու ակնկալ իքով:

Հայաստանի Հանրապետությունում լիզինգի ներդրման ուղղությամբ գործունեություն իրականացվեցին բանկային համակարգում, ինչի համար առկա էին անհրաժեշտ ու բավարար պայմաններ: Ներկայումս Հայաստանում գործող շուրջ 20 բանկերից մի քանիսն են իրականացնում լիզինգային գործարքներ: Դրա հիմնական պատճառն ապահովագրական կազմակերպությունների, պետական աջակցության և այլ կարգի երաշխիքային ենթակառուցվածքների ոչ լրիվ կայացումն է:

ՀՀ ագրարային ոլորտում լիզինգային ծառայություններ մատուցելու ուղղությամբ առաջին լուրջ գործունեությունն իրականացվեց 1999 թվականին, երբ ստեղծվեց «Ագրոլիզինգ» կազմակերպությունը: Դա հիմնադրվել է ԱՄՆ գյուղդեպարտամենտի աջակցությամբ, որի հիմնական նպատակը հանրապետության գյուղատնտեսական արտադրության համակողմանի զարգացումն էր: Ագրոլիզինգը մինչև 2004 թվականն իր գործունեությունն իրականացնում էր ԱՄՆ-ի միջազգային աջակցության շրջանակներում, ինչի պատճառով նրա եկամուտը չէր հարկվում ԱԱՀ-ով: 2003 թվականին այդ ֆինանսական կազմակերպությունը վերակազմավորվեց լիզինգային ընկերության՝

⁷ «Արդյունաբերություն», ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայություն, 2004. - էջ 24

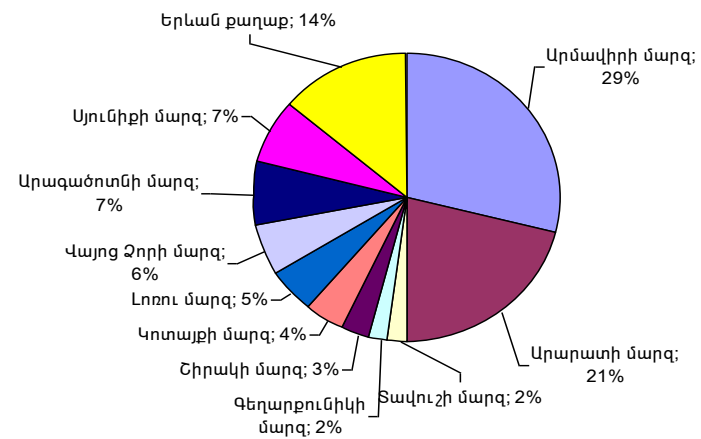
⁸ Маренков Н.Л., Маренков Н.Н. Управление инвестициями российского предпринимательства: Учебное пособие. – М. 2001

գործելով արդեն առևտրային սկզբունքներով: Օրենքի պահանջներից ելնելով, “Ագրոլիզինգ” ՍՊԸ-ն 2003 թվականի օգոստոսի 26-ին վերագրանցվել է ՀՀ կենտրոնական բանկում, որպես “Ագրոլիզինգ Լիզինգային Վարկային Կազմակերպություն” ՍՊԸ՝ ստանալով Լիզինգային և վարկային գործունեությունն իրականացնելու համար անհրաժեշտ արտոնագիր: Սկսած 2003 թվականից ընկերությունը տրամադրում է նաև առևտրային վարկեր իրավաբանական անձանց և անհատ ձեռնարկատերերին:

“Ագրոլիզինգ” կազմակերպության առաքելությունն է վարկավորման և ֆինանսական վարձակալության միջոցով ՀՀ գյուղատնտեսության ու սննդի արդյունաբերության ոլորտում փոքր և միջին ձեռներեցության խթանումը: Կազմակերպությունն իրականացրել է բազմաթիվ Լիզինգային ու վարկային ծրագրեր, ֆինանսավորելով հիմնականում գյուղատնտեսական մթերքների արտադրող և վերամշակող ձեռնարկություններին:

“Ագրոլիզինգ ԼՎԿ” ՍՊԸ-ն նպաստում է գյուղացիական տնտեսություններին Լիզինգով տրամադրելու գյուղտնտեսական, օժանդակում այն տնտեսություններին բարձրացնելու արտադրության արդյունավետությունը, թողարկելու մրցունակ արտադրանք, նվաճելով տեղական և օտարերկրյա նոր շուկաներ: Ընկերությունը ֆինանսական վարձակալությամբ գյուղատնտեսական սարքավորումներ և տրանսպորտային միջոցներ է տրամադրում իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց: Նրա գործունեությունն ընդգրկում է հանրապետության բոլոր մարզերը, 2015 թվականի համար ունենալով հետևյալ կառուցվածքը (գծապատկեր 2):

Ընկերությունն առավել ակտիվ Լիզինգային հարաբերություններ է իրականացնում միջին և խոշոր ձեռնարկությունների հետ, քանի որ այդ ձեռնարկություններն ընդլայնելով իրենց արտադրությունը ներկայացնում են թանկարժեք սարքավորումների հանդեպ պահանջարկ: Ագրոլիզինգի սարքավորումների պահանջարկի կառուցվածքի վերաբերյալ տվյալները 2008-2014 թվականների համար բերվում է աղյուսակ 2-ում:

Գծապատկեր 2. “Ագրոլիզինգ ԼՎԿ” ՍՊԸ-ի ծառայությունների

մատուցման կառուցվածքն ըստ մարզերի⁹:

Աղյուսակ 2

Ագրոլիզիկի սարքավորումների ծառայությունների կառուցվածքը ըստարտադրության տեսակների (տոկոս)

N	Արտադրությունների տեսակները	Տեսակարար կշիռը, (%)
1	Կաթնամթերքների արտադրություն	60
2	Խմիչքների արտադրություն	7
3	Մսամթերքի արտադրություն	6
4	Կաթի հավաքման և պահպանման սարքավորումներ	10
5	Մրգերի և բանջարեղենի վերամշակում	7
6	Այլ արտադրություններ և ծառայություններ	10
Ընդամենը		100

ՀՀ վարկային չորս կազմակերպությունների կողմից հատկացվող լիզինգային ծառայությունների տրամադրման տնտեսական ցուցանիշները 2014 թվականի հունվարի 1-ի դրությամբ բերվում է աղյուսակ 3-ում:

Այսպես, 2014 թվականի հունվարի 1-ի դրությամբ Հայաստանի տարածքում առկա է 20 առևտրային բանկեր, որոնց ընդհանուր ակտիվների գումարը կազմել է 75812 մլն ՀՀ դրամ: Դրանից 4 կազմակերպություն զբաղվում են լիզինգային գործունեությամբ՝ 7589.7 մլն դրամով (ընդհանուր 10.76 տոկոսի չափով):

Եթե հաշվի առնենք, որ ցանկացած ձեռներեցության նպատակը շահույթի ստացումն է, իսկ վարկավորումը և լիզինգի տրամադրումը շահույթ հետապնդող բիզնես է, ապա բերված տվյալները ցույց են տալիս, որ լիզինգից ստացվել է ավելի մեծ շահույթ քան վարկերից: Այսպես, լիզինգային չորս կազմակերպություններն ունենալով վարկային կազմակերպությունների ընդհանուր ակտիվների միայն 10.76 տոկոսը, ստացել են հաշվարկային շահույթի 12.67 տոկոսը: Տնտեսական գործունեության արդյունավետության գնահատման ամփոփիչ ցուցանիշը հանդիսանում է շահութաբերությունը, որի մակարդակը բոլոր չորս լիզինգային կազմակերպություններում 17-67 տոկոսով գերազանցում վարկային կազմակերպությունների միջին մակարդակը:

⁹ «Ագրոլիզիկ ԼՎԿ» ՍՊԸ-ի տրամադրած նյութերից

ՀՀ վարկային և լիզինգային կազմակերպությունների ընդհանուր բնութագիրը 2014 թվականի դրությամբ¹¹

	Ակտիվներ		Վարկային ներդրումներ և լիզինգային գործարքներ		Վարկային ներդրումներ			Լիզինգային գործարքներ			Կապիտալ		Ծահուկաբերություն մակարդակը, %
	մլն դրամ	տես. կշիռ (%)	մլն դրամ	տես. կշիռ (%)	մլն դրամ	տես. կշիռ համակարգում (%)	տես. կշիռ ակտիվներում (%)	մլն դրամ	տես. կշիռ համակարգում (%)	(%) տես. կշիռ ակտիվներում	մլն դրամ	տես. կշիռ (%)	
ՀՀ վարկային կազմակերպություններ՝ ընդամենը 29 միավոր, որոնցից իրականացվում են լիզինգային գործարքներ՝	75812	100	49210.7	100	44075	100	58.14	5135.6	100	6.77	26247.1	100	3.74
1 «ԱԳԲԱ Լիզինգ» ՎԿ	7589.7	10.01	5032.3	10.23	0	0.00	0.00	5032.3	97.99	66.3	2077.6	7.92	6.24
2 «Ագրոլիզինգ» ԼՎԿ	291.0	0.38	279.9	0.57	247.3	0.56	84.98	32.6	0.63	11.2	196	0.75	4.44
3 «ՎՏՆ Լիզինգ»	167.65	0.22	0	0.00	0	0.00	0.00	0	0.00	0.00	165.8	0.63	5.00

15

¹¹ Աղյուսակը կազմվել է «Кредитные организации Армении» - по данным финансовых отчетов кредитных организаций Армении. Ер., 2011, հիման վրա, էջ 5-39 և նշված կազմակերպությունների ֆինանսական հաշվետվությունների հիման վրա:

4 “Յուղիլ իգիւզ” ՎԿ	124.57	0.16	62.8	0.13	0	0.00	0.00	62.8	1.22	50.44	124.3	0.47	4.37
---------------------------	--------	------	------	------	---	------	------	------	------	-------	-------	------	------

Ներկայ ու մս ՀՀ ագրարային ոլորտն ավելի շատ կարիք ունի ներդրումների, քան ազգային տնտեսության մյուս ոլորտները, որը բացատրվում է հետևյալ հանգամանքներով.

1. Երկրի պարենային ապահովվածությունը հանդիսանում է նրա անվտանգության հիմնական ազմավարական խնդիրը,

2. գյուղատնտեսության արտադրությունը ելնելով իր բնորոշ գծերից և առանձնահատկություններից պահանջում է համեմատաբար ավելի մեծ և մշտական ներդրումներ, քան նյութական արտադրության մյուս ճյուղերը,

3. 1990-ական թվականներից սկսած գյուղատնտեսությունում իրականացված բարեփոխումների հետևանքով ավելի մեծացավ գյուղտնտեսության ինտենսիվ օգտագործման աստիճանը, որը զգալիորեն բարձրացրեց դրանց մաշվածության աստիճանը,

4. նախկին տնտեսական կապերի փլուզումը վերջ դրեց նյութատնտեսության մատակարարման կապերին և մեքենատրակտորային հավաքակազմի համալրմանը և այլն:

Հայաստանի գյուղատնտեսության մեքենատրակտորային հավաքակազմը նորացման կարիք ունի: Հաշվարկները ցույց են տալիս, որ ներկայումս շահագործվող տրակտորների միայն 4.5 տոկոսն ունի մինչև 12 տարվա շահագործման ժամկետ, մնացածը շահագործվում է 13 տարուց ավելի, որի հետևանքով մեծանում են շահագործման ծախսերը, միջին հաշվով 30 տոկոսով նվազում է արտադրողականությունը: Տնտեսական և կազմակերպական առումով ծայրաստիճան հնացած տնտեսության օգտագործումը մեծ վնաս է հասցնում գյուղացիական տնտեսություններին: Վերջիններիս ցածր վճարունակությունը և կոռուպցիայի զարգացման դանդաղ տեմպերը դեռևս խիստ սահմանափակում են նոր տնտեսական գնելու հնարավորությունը¹⁰:

Տնտեսավարման արդի պայմաններում գյուղացիական տնտեսությունների համար բավականին դժվար է ձեռք բերել գյուղատնտեսական տնտեսական և սարքավորումներ, ինչը բացատրվում է ֆինանսական միջոցների միանվագ վճարման անհրաժեշտությամբ, որը գրեթե անիրականալի է գյուղացիական փոքր տնտեսությունների համար: Այս պարագայում հիմնախնդրի լուծումներից մեկը կարող է հանդիսանալ ցածր շահութաբերությամբ տնտեսություններին միավորել դրամական միջոցները, իսկ անհրաժեշտության դեպքում օգտագործել առևտրային վարկերը, հնարավորություն ստեղծելով զարգացնել տնտեսությունը նոր տնտեսության ձեռք բերման ու շահագործման միջոցով:

Հայաստանի Հանրապետությունում ներմարդային, իսկ առանձին դեպքերում միջմարդային միավորումների ստեղծմամբ կարելի է ձևավորել կազմակերպական-իրավական բնույթի ընկերություններ, միություններ, բաժնետիրական ընկերություններ, որը հնարավորություն կընձեռի գույքակցել տնտեսավարող սուբյեկտների շահերը, ապահովել արտադրության բարձր արդյունք:

ՀՀ Ֆերմերային և գյուղացիական տնտեսությունների մեծամասնությունը գործնականորեն չի կատարում գյուղատնտեսական տնտեսության վերանորոգում, քանի որ թանկարժեք պահեստամասեր գնելու համար մշտապես առկա է ֆինանսական միջոցների պակաս: Ավելացել է առկա տնտեսական միջոցների

բարոյական և ֆիզիկական մաշվածությունը (ավելի քան 93 %-ի շահագործման ժամկետը լրացել է) դրանց անբավարար քանակը բարձարցնելով տեխնիկայի ծանրաբեռնավածությունը, հանգեցրել է շահագործման ծախսերի, գյուղատնտեսական աշխատանքների կատարման ժամկետների և հետևաբար դրանց սակագների ավելացմանը:

ՀՀ գյուղատնտեսությանը պետության կողմից աջակցությունը կարող է իրականացվել, առաջին հերթին, պետական լիզինգային հիմնադրամի ստեղծումով, որի միջոցները պետք է ուղղվեն առավել արդյունավետ գյուղացիական տնտեսություններին ու վերամշակվող ձեռնարկություններին: Այս պարագայում վերադարձելիության սկզբունքի խստիվ պահպանումը հնարավորություն կտա բազմաթիվ անգամ օգտագործել լիզինգային գույքը և աստիճանաբար ավելացնել լիզինգային միջոցների ծավալները: Եթե տնտեսավարող սուբյեկտները չունեն տնտեսապես արդարացված նախագծեր, դրանց իրականացնող մասնագետներ և գաղափարներ, ապա այդ դեպքում լիզինգն արդյունավետ չի կարող:

Ցանկացած երկրի կառավարությունն տնտեսական գործունեությունը չի իրականացնում միայն ամբողջ երկրի մասշտաբով, այլ նաև նրա առանձին ճյուղերի, ոլորտների կտրվածքով, որոնք թելադրվում են շուկայական տնտեսավարման թերությունների նվազեցման անհրաժեշտությունից: Պետության դերը մեծ է լիզինգային գործունեությունը խթանելու գործում, քանի որ դրա աջակցությունը կարագացնի լիզինգային հարաբերություններին զարգացմանը հանրապետությունում, մասնավորապես՝ ագրոարդյունաբերական ոլորտում: Պետության աջակցությունը ֆինանսական լիզինգի դեպքում ավելի ճկուն պետք է լինի, որոնք պետք է դրսևորվեն հիմնականում հարկային, մաքսային արտոնությունների ձևով: Արտոնությունների ընդլայնումը խթանում է լիզինգի մասշտաբների մեծացմանը, իսկ դրանց կրճատումը և սահմանափակումները՝ նվազեցնում են լիզինգային ակտիվությունը:

Հայաստանի Հանրապետության ագրարային ոլորտում լիզինգային հարաբերությունների հետագա զարգացման նպատակով անհրաժեշտ է ակտիվացնել պետական միջամտության մոտեցումները, մասնավորապես՝

- պետության կողմից երաշխիքներ տրամադրել լիզինգային ծրագրեր իրականացնողներին,
- լիզինգային հարաբերությունների մասնակիցներին իրավունք տալ ինքնուրույն սահմանել արագացված ամորտիզացիոն նորմաներ, կուտակել ամորտիզացիոն հատկացումները և դրանք ներդնել հետագա տնտեսական գործունեության մեջ,
- կախված լիզինգային գործունեության տնտեսական նշանակությունից լիզինգային կազմակերպությանն ազատել (1-3 տարի) լիզինգային վճարումների հարկերից, իսկ լիզինգառուներին արտոնություններ տրամադրել շահույթահարկի կտրվածքով,
 - ֆինանսական լիզինգի գործառնությունների իրականացման համար երկարաժամկետ վարկ տրամադրելիս առևտրային բանկերին և վարկային կազմակերպություններին ազատել շահույթահարկից,

▪ Լիզինգային հարաբերությունների մասնակիցների իրավական և տնտեսական շահերը պաշտպանելու նպատակով ձևավորել ու կատարելագործել նորմատիվ-իրավական դաշտը, ձևավորել մրցակցային առողջ միջավայր, թույլ չտալ մենաշնորհային դոսևորումներ շուկայի այդ հատվածում:

ՀՀ-ում Լիզինգի զարգացմանը զգալիորեն խոչընդոտում է «Լիզինգի մասին» ՀՀ օրենքի բացակայությունը, իսկ այդ բացը որոշակիորեն լրացվում է հետևյալ օրենքներով ու նորմատիվ իրավական ակտերով՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք, «Վարկային կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքը, «Սպառողական կրեդիտավորման մասին» ՀՀ օրենքը, «Փողերի լվացման ու ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի մասին» ՀՀ օրենքը, «Բանկերի և բանկային գործունեության մասին» ՀՀ օրենքը, «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքը, ՀՀ Կենտրոնական բանկի 13, 14 և 15 կանոնակարգերը և այլն:

Ներկայումս Հայաստանի Հանրապետությունում Լիզինգի հանդեպ գոյություն ունի մեծ պահանջարկ՝ որպես շահավետ ապրանք սպառողների, բանկային և վարկային համակարգերի, ինչպես նաև ընդհանուր տնտեսական զարգացման տեսանկյունից: Սակայն Լիզինգի գործունեության համար գոյություն ունեն էական խոչընդոտներ, որոնք հնարավորություն չեն տալիս Լիզինգը կիրառել բուն նպատակի համար: Դա առաջին հերթին վերաբերվում է Լիզինգային գործունեության օրենսդրական կարգավորմանը, որի մշակողը, իրականացնողը և վերահսկողն անմիջապես հանդիսանում է պետությունը:

ԵԶՐԱԿԱՏՈՒ ԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հայաստանի Հանրապետության ագրարային ոլորտում Լիզինգային հարաբերությունների տեսական հիմնախնդրի և կիրառական առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը, գործնական փաստացի տվյալների վերլուծությունը, թույլ է տալիս կատարել մի շարք եզրակացություններ ու ներկայացնել առաջարկություններ:

1. ՀՀ տնտեսության զարգացման և ընդլայնված վերարտադրության ապահովման համար պահանջվում են իրականացնել ներդրումներ, որոնցից կարևորվում է նաև Լիզինգը: Բազմաթիվ երկրներում Լիզինգը դարձել է ներդրումային քաղաքականության իրականացման կարևորագույն բաղկացուցիչ, որի գործառնությունների աճի տեմպերը զգալիորեն գերազանցում են ՀՆԱ-ի աճի տեմպերին: Առաջատար երկրներում արտադրության մեջ կատարված ներդրումների ընդհանուր ծավալի մեջ Լիզինգի բաժինը կազմում է շուրջ 25-30 տոկոս:

Լիզինգն արդյունավետ տնտեսական գործիք է, որը կարող է ներգրավել ֆինանսական ռեսուրսներ, իրականացնել ներդրումներ, նպաստել արտադրության զարգացմանը, ձեռնարկություններում և տնտեսություններում մեծացնել կապիտալի չափերը, աջակցել փոքր ու միջին ձեռներեցության զարգացմանը, առևտրային բանկերին ապահովել կայուն եկամուտն ընդհանրապես առողջացնելու տնտեսությունը ամբողջ երկրի մասշտաբով: Լիզինգը հնարավորություն է տալիս, սահմանափակ միջոցների շրջանակներում, ընդլայնել բիզնեսը, զարգացնել

տնտեսությունը, կրճատել շրջանառու միջոցների շրջանառելիության տնողությունը և արագացնել պատրաստի արտադրանքի իրացման գործընթացը:

2. Լիզինգը ձեռնարկատիրության ամանձնահատուկ ձև է, որն իր մեջ ներառում է վարձակալական, ներդրումային և ամևտրային կազմակերպատնտեսական հարաբերություններ: Դրանք համարվում և ինտեգրվում են մեկ միասնական համալիրի մեջ՝ ձևավորվելով ձեռնարկատիրության նոր կազմակերպարավան համակարգ, ներկայացնելով Լիզինգային գործառնյթների ֆինանսական ու գոյքային վարձակալության էությունը, ներգրավելով մասնակիցների ավելի մեծ քանակ:

Լիզինգն ունի մի շարք ամավել ութուններ ֆինանսավարկային ձեռնարկատիրական գործունեության նկատմամբ, որը նպաստում է միջազգային համագործակցության զարգացմանը և միջպետական տնտեսական կապերի ընդլայնմանը:

3. Լիզինգային ծառայությունների շուկան իրենից ներկայացնում է երկարաժամկետ ռազմավարական հետաքրքրություն ներկայացնող գործունեություն Յայաստանի Հանրապետության համար: Սակայն այս շուկայի զարգացմանը խոչընդոտում են մի շարք հանգամանքներ, որոնցից կարելի է ամանձնացնել .

- Լիզինգային հարաբերությունները կարգավորող ամբողջական իրավական համակարգի բացակայությունը,
- հարկային և մաքսային արտոնությունների չկիրառելը,
- ձեռներեցության զարգացման համար սկզբնական կապիտալի անբավարարություն և Լիզինգային ընկերությունների ֆինանսական միջոցների սղությունը,
- Լիզինգի էություն, նրա արժանիքների մասին տեղեկատվության ապահովման համակարգի բացակայությունը,
- Լիզինգային ընկերությունների համար անհրաժեշտ որակյալ կադրերի և մասնագետների բացակայությունը,
- կապիտալի և սարքավորումների երկրորդային շուկայի բացակայությունը,

- վարկային ռեսուրսների բարձր տոկոսադրույքը և այլն:

4. Լիզինգային գործունեության շուկան հանդիսանում է շուկայական համակարգի ամենադինամիկ զարգացող հատվածներից մեկը, ինչի պատճառով էլ համաշխարհային փորձի ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս դրանց արդյունքներն օգտագործել ՀՀ-ում: Աշխարհի բոլոր զարգացած երկրներում Լիզինգը բավականաչափ ձևավորված տնտեսական գործիք է, որը յուրաքանչյուր երկրում ունի իր կիրառության ամանձնահատկությունները, մեխանիզմը և մոտեցումները: Մեր հանրապետության համար շատ է կարևորվում ժամանակին արձագանքել շուկայում նկատվող փոփոխություններին, Լիզինգային, գործարքների զարգացման համար ապահովել բոլոր պայմանները, գործադիր մարմինների կողմից նպաստել Լիզինգի հետառնչվող միջոցառումների իրականացմանը:

5. ՀՀ-ում գյուղացիական տնտեսությունների գերակշիռ մասը իրականում չի կատարում գյուղտնխնիկայի նորոգում՝ պահեստամասերի բարձր գների և ֆինանսական միջոցների քրոնիկ սղություն պատճառով: Բարձարցել է արկատնխնիկական միջոցների ֆիզիկական և բարոյական մաշվածություն աստիճանը, ինչը

հանգեցնում է շահագործման ծախսերի, գյուղատնտեսական աշխատանքների ժամկետների և դրանց սակագների ավելացմանը:

Ստեղծված իրավիճակից դուրս գալու ամենաիրատեսական ուղին համարվում է լիզինգի կիրառությունը, որը գյուղատնտեսության ոլորտում կբերի՝

- գյուղատնտեսական մեքենաների և գույքի վաճառքի ծավալների մեծացմանը,

- գյուղատնտեսական սարքավորումների հանդեպ պահանջարկի ընդլայնմանը՝ ֆերմերային տնտեսությունների և առևտրային կազմակերպությունների կողմից,

- գյուղտեխնիկայի մատակարարների, վարձակալների և լիզինգատուների շահերի օպտիմալ գուժակցմանը:

6. Ուսումնասիրելով համաշխարհային լիզինգի առաջավոր փորձը (ԱՄՆ, Եվրոպայի զարգացած երկրներ, Ճապոնիա, ԱՊՀ երկրներից Ռուսաստան, Բելոռուսիա) պարզվում է, որ գրեթե բոլոր երկրներում պետությունը խթանում է լիզինգային գործունեությունը՝ դրանում տեսնելով ռազմավարական նպատակներին հասնելու առաջավոր մեխանիզմ: Հայաստանի լիզինգային կազմակերպություններում տրամադրվում է հիմնականում կարճաժամկետ և միջնաժամկետ լիզինգ:

7. Գյուղատնտեսության մեջ լիզինգային գործունեության ծավալումը պետք է հանդիսանա պետության տնտեսական քաղաքականության հիմնական խնդիրներից մեկը: Ներկայումս ագրարային ոլորտն ավելի շատ կարիք ունի ներդրումների, քան ազգային տնտեսության մյուս բնագավառները: Մեր կարծիքով հանրապետության գյուղատնտեսության ոլորտում լիզինգային գործունեության խթանման համար անհրաժեշտ է նաև՝

- լիզինգային ծառայությունների դիմաց կիրառել բնեղենով փոխհատուցում: Դա ձեռնտու է ինչպես լիզինգատուին, այնպես էլ լիզինգառուին և նույնիսկ պետության համար: Նման ֆյուչերսային գործարքները հնարավորություն կտան կազմակերպել գյուղատնտեսական արտադրություն ֆինանսական միջոցների սղություն դեպքում, իսկ տեխնիկայի վարձակալման վճարումները՝ բերքահավաքից հետո: Այս մեթոդը կիրառվում է Ռուսաստանի Դաշնությունում,

- կիրառել կոոպերացիայի հենքով լիզինգ, ինչը թույլ կտա ոչ բարձր շահույթաբերությամբ աշխատող կազմակերպություններին և տնտեսություններին, միավորել իրենց նյութական և ֆինանսական միջոցները, ձեռք բերել լիզինգի միջոցով տեխնիկա և սարքավորումներ, դրա միջոցով լուծել ոչ միայն տնտեսական, այլ նաև սոցիալական հարցեր,

- քանի որ Հայաստանի գյուղական բնակավայրերը համեմատաբար իրար մոտ են տեղաբաշխված, նույնիսկ տարբեր տարածաշրջանների ու մարզերի կտրվածքով, ապա նպատակահարմար կլինի ստեղծել մարզային և նույնիսկ միջմարզային միավորված կազմակերպչա-իրավական հիմքի վրա լիզինգային միություններին, ընկերություններին, բաժնետիրական ընկերություններին տեսքով: Դա հնարավորություն կտա համակցել արտադրության բոլոր մասնակիցների շահերը՝ ապահովել նրանց համագործակցության բարձր արդյունք: Միջտարածաշրջանային և միջմարզային միավորումներ ստեղծելու դեպքում, լիզինգային գործարքի ժամանակ տարածաշրջանի կամ

մարզի ղեկավար մարմինները կարող են երաշխիք հանդիսանալ, ինչպես դաարվում է գույքը լիզինգով տրամադրելու դեպքում:

8. Լիզինգի իրականացման փորձերը ՀՀ-ում տեղի է ունենում տեխնիկական և տեխնոլոգիական ցածր ակտիվության պայմաններում, ինչի համար անհրաժեշտ է լիզինգային ծառայությունների ոլորտն ընդլայնել ոչ միայն հայրենական արտադրությունը խթանելու, այլև սարքավորումների միջազգային լիզինգը ներգրավելու միջոցով:

Դրա վառ օրինակ կարող է ծառայել ԱՄՆ-ի գյուղատնտեսության դեպարտամենտի Մարքետինգի Աջակցության ծրագիրը (USDA) Հայաստանին ցուցաբերված ծրագրի շրջանակներում գործունեությունն էր ծավալում հետևյալ 6 ուղղություններով՝ գյուղատնտեսության ռազմավարկան վարկավորում, ագրոլիզինգ, վարկային միությունների ֆինանսավորում, նպատակային վարկերի տեղաբաշխում, փոքր ձեռնարկությունների օժանդակում և նպատակային դրամաշնորհների տրամադրում:

9. Լիզինգը նպաստում է ներդրումների ծավալների մեծացմանը, խթանում հայրենական արտադրության զարգացմանը, տնտեսության առաջատար ճյուղերում և ոլորտներում կապիտալի ավելացմանը, ձեռներեցության զարգացմանը, ֆինանսական կազմակերպությունների համար կայուն եկամտաբեր գործունեության ապահովմանը:

Հայաստանի Հանրապետությունում լիզինգի հետագա զարգացմանը կարող է նպաստել ԱՊՀ երկրներում “Լիզինգային գործունեության ընդլայնման համար բարենպաստ իրավական, տնտեսական և կազմակերպչական պայմանագրի ստեղծման մասին” համաձայնագիրը, որը ստորագրվել է 2005 թվականի հոկտեմբերի 12-ին Մոսկվայում: Համաձայնագրով սահմանվող պայմանները, նորմերը և կանոնները գործում են մասնակից երկրների համար և կիրառվում են միջպետական լիզինգի պայմանագրերի իրականացման դեպքում: ԱՊՀ միջպետական լիզինգը կարող է հանրապետության համար դառնալ կամուրջ ներքին լիզինգից միջազգային լիզինգային հարաբերություններին անցնելու համար:

10. ՀՀ-ում լիզինգային հարաբերությունների զարգացումը խիստ կարիք ունի պետական աջակցության, ինչը դրսևորվում է պետության կողմից վարվող քաղաքականությամբ՝ լիզինգի շուկայի և նրա մասնակիցների միջև փոխհարաբերությունների համակարգի ձևավորման սկզբունքներով: Այստեղ պետությունը պետք է իրականացնի.

ա) կազմակերպչական միջոցառումներ, որոնք վերաբերվում են լիզինգային ծառայությունների զարգացման սկզբունքների ձևավորման հարցերին,

բ) գործառույթային միջոցառումներ, որոնք առնչվում են ֆինանսական շուկայի կազմում լիզինգային ծառայությունների սեգմենտի սկզբունքների ձևավորմանը:

Մեր կարծիքով լիզինգային գործունեությունը խթանելու համար պետությունը պետք է իրականացնի հետևյալ միջոցառումները.

- ապահովել աջակցություն լիզինգի զարգացման համար ազգային տնտեսության որոշիչ ճյուղերում, հատկապես ագրարային ոլորտում, հաշի առնելով գյուղատնտեսության

վարման առանձնահատկությունները, նրա դերը երկրի բնակչությանը պարենամթերքով ապահովելու հարցում, մասնավոր բիզնեսի կողմից այդ ոլորտում կապիտալ ներդրումների թույլ շահագրգռվածությունը և այլն,

- կատարելագործել օրենսդրական դաշտը և նորմատիվ իրավական հարաբերություններին մասնակիցների միջև,

- մշակել ճկուն հաշվառման և հարկային համակարգ, ինչը կարող է խթանել լիզինգային գործունեությունը և ներդրումների ֆինանսավորումը,

- տրամադրել պետական երաշխիքներ՝ տնտեսական և սոցիալական առաջնային նշանակություն ունեցող գործարքների, ինչպես նաև տնտեսության առանձին ճյուղերի զարգացման համար (արտադրության միջոցների և նոր տեխնիկայի արտադրության, գյուղատնտեսության և այլն),

- պետական միջոցների հաշվին ստեղծել լիզինգային գործունեության աջակցող հիմնադրամներ՝ կարգերի պատրաստում, խորհրդատվության իրականացում, լիզինգային ընկերությունների ստեղծում և այլն:

11. ՀՀ ագրարային ոլորտում լիզինգային ծառայությունների շուկայի հետագա զարգացման նպատակով անհրաժեշտ է ակտիվացնել պետական միջամտության մոտեցումները՝

- պետության կողմից երաշխիքներ տրամադրել լիզինգային ծառայություններ իրականացնելու,

- իրավունք տալ լիզինգային հարաբերությունների մասնակիցներին ինքնուրույն սահմանել ամորտիզացիոն նորմաները, կուտակել ամորտիզացիոն գումարները և դրանք ներդնել հետագա տնտեսական գործունեության մեջ,

- ելնելով լիզինգային գործունեության տնտեսական նշանակությունից լիզինգային կազմակերպություններին ազատել հարկերից, իսկ լիզինգառուներին տրամադրել արտոնություններ շահույթահարկի գծով,

- առևտրային բանկերին և վարկային կազմակերպություններին ֆինանսական լիզինգի գործարքների իրականացման համար երկարաժամկետ վարկ տրամադրել իս ազատել շահույթահարկից:

12. ՀՀ-ում լիզինգի գործունեությանը խոչընդոտում է լիզինգի մասին օրենքի բացակայությունը: Ներկայիս լիզինգի վերաբերյալ օրենսդրությունը կարգավորվում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով, այն ունի սահմանափակումներ և չի նպաստում լիզինգային շուկայի զարգացմանը: Լիզինգային ծառայությունների հետագա զարգացման համար անհրաժեշտ է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

- ընդունել լիզինգի վերաբերյալ առանձին օրենք, իսկ մինչդրա ընդունումը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում լիզինգի հետ առնչվող հոդվածները համապատասխանեցնել լիզինգի միջազգային չափանիշներին,

- լիզինգային հարաբերություններում նույնացնել լիզինգառու իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց իրավունքներն ու պարտականությունները

- հարկային արտոնությունների սահմանամբ խթանել ներդրումային լիզինգային գործարքները,

• քարձարցնել լիզիսգային գործարքների վերաբերյալ իրազեկության աստիճանը,

• ձեռնարկել միջոցառումներ Հայաստանի անդամակցությունը Միջազգային ֆինանսական լիզիսգի կոնվենցիայի, ինչը կնպաստի ՀՀ-ում Միջազգային լիզիսգային հարաբերությունների ընդլայնմանը:

13. Չնայած լիզիսգի արդյունավետությունը՝ հաստատված է ամենուրեք, այնուամենայնիվ ՀՀ-ում այն դեռևս չափազանց դանդաղ է ձևավորվում, որի հիմնական պատճառներից են օրենսդրական դաշտի անկատարությունը, տեղեկատվության բացակայությունը և արտասահմանյան փորձի ուսումնասիրության անբավարար վիճակը: Ներկա պայմաններում կարևորագույն խնդիր է համարվում հանրապետությունում լիզիսգային գործունեության ծավալման բարենպաստ միջավայրի ձևավորումը, ինչը կհանգեցնի լիզիսգային ընկերությունների ավելացմանը, դրանց գործունեության շրջանակների ընդլայնմանը, տեղական շուկան արտասահմանյան լիզիսգային ընկերությունների ներգրավմանը և այլն:

14. Ատենախոսության հեղինակն ակնկալում է իրավասու մարմինների համագործակցությունը՝ իրավական պաշտպանվածություն և երաշխիքների ապահովումը լիզիսգային հարաբերությունների բոլոր մասնակիցների համար: Առաջարկված խնդիրների լուծումից է կախված ՀՀ ագրարային ոլորտում լիզիսգի զարգացումը, ինչն էլ կապահովի ոչ միայն հանրապետության պարենային հիմնախնդրի լուծումը, այլ նաև գյուղական բնակչության եկամուտների բարձրացմանը:

Ատենախոսության հիմնական արդյունքներն արտացոլվել են հեղինակի հետևյալ հրատարակումներում.

1. Բեգլարյան Վ., Հայրապետյան Գ., Մանուկյան Հ. “Որակի կառավարման համակարգի անընդհատ բարելավման սկզբունքները”// Հայաստանի պետական ճարտարագիտական համալսարանի տարեկան գիտաժողով: Նյութերի ժողովածու, 2 հատորով: - Եր.: ՀՊՃՀ, 2005. – էջ 586-589
2. Բեգլարյան Վ., Ստեփանյան Կ., Մանուկյան Հ. “Չափման միջոցների կոմբինացված փորձարկումների ազդեցությունների ռեժիմների ընտրում և արդյունքների մշակում”:// Հայաստանի պետական ճարտարագիտական Համալսարանի տարեկան գիտաժողով: Նյութերի ժողովածու, 2 հատորով. - Եր.: ՀՊՃՀ, 2006. – էջ 491-494
3. Մանուկյան Հ. Ա. “Լիզիսգի ձևերը և կիրառման ուղղությունները”// Տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ և կառավարում”. “Энциклопедия-Армения”. Եր., հունվար-փետրվար, 2012. – 134-150
4. Մանուկյան Հ. Ա. “Լիզիսգային գործունեության կիրառման անհրաժեշտությունը Հայաստանի Հանրապետության ագրարային ոլորտում”// Տնտեսության զարգացման և կառավարման հիմնախնդիրներ”. (Գիտական աշխատանքների ժողովածու, գիրք 4), Եր., “Օր-դար” հրատարակչություն, 2012. – էջ 106-113
5. Մանուկյան Հ.Ա. “Լիզիսգի տնտեսա-իրավական կարգավորման խնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում”// Материалы

Международной научной конференции по проблемам продовольственной обеспеченности и биоразнообразия. Национальный аграрный университет Армении, Ереван, 2014. – стр. 148-154

6. Մանուկյան Հ. Ա. “Լիզինգը Հայաստանում և դրա ձևավորման առանձնահատկությունները”: // Ագրոգիտություն N 5-6, Եր., 2015. - Էջ 183-188

АРУТЮНОВА АСМИК АРУТЮНОВНА

**ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ ЛИЗИНГА В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ**

Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 - “Экономика и управление хозяйством, его сферами”

Публичная защита диссертации состоится 4-го апреля 2017 г. в 16.00 часов на заседании Специализированного совета по экономике 002 ВАК РА, действующего в Национальном аграрном университете Армении, по адресу: 0009, г.Ереван, ул. Теряна 74.

РЕЗЮМЕ

Диссертация посвящена выявлению проблемы применения лизинга, её экономическому анализу, оценке, разработке соответствующих мер и решений с целью содействия укоренению лизинга в аграрной сфере Армении.

Основная цель исследования – раскрыть на основе анализа лизинговой деятельности преимущества данной инвестиционной сделки, выявить особенности лизинга в экономике страны, необходимость формирования лизингового рынка для развития сельского хозяйства и обновления основного капитала крестьянских хозяйств. Целью диссертации является также исследование экономических и правовых основ лизинга, обоснование его преимуществ, разработка комплекса предложений по внедрению лизинга в аграрную сферу республики и его стимулированию, который способствовал бы повышению эффективности деятельности субъектов лизинговых отношений.

Для достижения поставленных целей необходимо решить следующие задачи:

- изучение экономической сущности лизинга, постепенного развития лизинговых операций, их основных черт и специфики;
- представление и анализ рамок деятельности лизинговых организаций на кредитном рынке Армении;
- выявление специфических особенностей правового регулирования деятельности лизинговых организаций и способов его улучшения;
- анализ предпосылок развития лизинга в аграрной сфере Армении;
- выявление факторов, препятствующих укоренению лизинга, и путей их преодоления;

- выявление имеющихся в правовом поле лизинговых отношений в республике, недостатков и разработка соответствующих предложений по совершенствованию данной сферы.

В работе подробно исследованы проблемы укоренения лизинга в аграрной сфере, в результате чего сделаны следующие основные выводы:

- изучен мировой рынок лизинга, что дало возможность уточнить методологические вопросы заключения лизинговых сделок, расчёта выплат по ним, а также возможности применения;

- выявлена и обоснована необходимость создания на кооперативной основе фонда поддержки лизинговой деятельности с целью обновления сельскохозяйственной техники и повышения эффективности ее использования;

- в результате изучения и анализа зарубежного опыта лизинговых отношений, а также регулирующего их правового поля Армении предлагается принять отдельный «Закон о лизинге» с приведением касающихся лизинга статей Гражданского кодекса в соответствие с международными стандартами;

- обоснована необходимость создания международных лизинговых организаций, что позволит сконцентрировать финансовый капитал на основе реализуемых лизинговых программ, снизит степень рисков, диверсифицировать сферу деятельности и эффективно сотрудничать с зарубежными партнёрами, использовать разнообразные формы лизинговой деятельности;

- обосновывается и предлагается к внедрению соответствующая государственная политика регулирования экономических интересов участников лизинговых сделок для предоставления налоговых и кредитных льгот лизинговым организациям и коммерческим банкам, формированию поля свободной конкуренции и привлечения зарубежных инвестиций.

Данные предложения могут быть применены организациями, занимающимися кредитной и лизинговой деятельностью, коммерческими банками, а также юридическими и физическими лицами, интересующимися этой проблемой.

HASMIK HARUTUNOVA

**THE PROBLEMS OF LEASING USAGE IN AGRARIAN SECTOR
OF REPUBLIC OF ARMENIA**

The abstract of the dissertation for receiving the degree of Doctor of Economics in the speciality: 08.00.02 – “Economics and management of the economy and its spheres.”

Public defense of the Dissertation will take place on april 4 of 2017, at 16.00 o'clock at the Meeting of specialized Council 002 the SCC of Armenia acting at Armenian National Agrarian University/ Yerevan, Teryan 74.

SUMMARY

The disertation is dedicated to the discovery of the problem of leasing use, economic analysis, evaluation, development of adequate measures and solutions with the aim of contribution of radicalization of leasing in the agricultural sector of RA.

The study aims to discover the benefits of that investment transaction based on the analysis of leasing activity and to reveal the specifics of leasing in the republic, the necessity of formation of leasing market in renewal of agricultural development and core capital of agricultural enterprises and farms. The aim of the study is also to research economic and legal basis for leasing by grounding its advantages, develop comprehensive recommendations for the introduction of leasing in agrarian sector of the republic.

These are the issues proposed for that purpose.

- exploring the economic essence of leasing, the gradual development of leasing operations, their characteristics and special features
- present and analyze the scope of activities of leasing companies in the credit market of RA
- identify the specifics of legal regulation of leasing companies and present ways of improvment
- identify the factors preventing radicalization of leasing and the ways of its expansion,
- identify the existing gaps of legal framework of leasing market of the republic and make appropriate recommendations for the improvement of this sphere

In the work to a thorough examination are subjected the problems of radicalization of leasing in agricultural sector and as a result is received the following scientific innovation.

- Global market of leasing was examined and based on the results of which were identified leasing transactions, methodological issues for calculating their tax payments and application possibilities in agricultural sector of RA

- The necessity of establishment cooperation based leasing activity support fund for agricultural modernization and increase of the efficiency and utilization was disclosed and justified

- examined the experience of leasing affairs of foreign countries and the legal framework regulating them in RA and in the result was suggested to accept "The Law on Leasing" by conforming Leasing Related Articles of Civil Code with international standards

- For the further development of leasing relations the necessity of establishment of inter-bank leasing companies was grounded this will provide another opportunity to focus financial capital on the basis of the leasing programs, to reduce the degree of risk, diversification of activities and effective cooperation with foreign partners using various forms of leasing transaction

- It was substantiated and implemented that by the state should be implemented adequate policies between participants of leasing transactions for regulations of economic interests and forming a competitive environment for attracting foreign investments.

The dissertation proposals may be used in credit and leasing entities, banks and individuals and legal entities interested in this issue. The research results can be useful for economic policy, during leasing and investment researches of the state agencies as well as for scientists, graduate students, students and people involved in this issue.

The main provisions of the thesis, approaches and results were discussed in the joint session of Chairs of "Economics of Agro Industrial Complex", "Agribusiness Management" and "Agribusiness Organization".

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'Hovh', written over a horizontal line.